

## **Ett initiativärende rörande handläggningen av en ansökan om pensionsförmån som för den försäkrades räkning undertecknats av god man**

---

*JO Pennlöv* meddelade den 6 februari 2001 ett beslut med följande innehåll.

### **Initiativet**

Vid inspektion den 14–16 mars 2000 av Värmlands läns allmänna försäkringskassa (dnr 439-2000) granskade jag bl.a. ärenden rörande handikappersättning enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

Vid granskningen uppmärksammades följande.

I ett ärende hade ansökan undertecknats av sökandens gode man. Jag noterade med anledning av detta att denna situation inte uttryckligen behandlas i de regler som finns. Dessa regler är närmast kungörelsen (1962:394) med vissa bestämmelser rörande ansökan om pension enligt lagen om allmän försäkring, m.m. och Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1998:7) om ansökan om pension. I sistnämnda föreskrifter nämns däremot ett särskilt förfarande med undertecknande och särskilt intyg av två trovärdiga personer. Jag beslutade att utreda frågan och hämta in Riksförsäkringsverkets uppfattning i denna fråga.

### **Utredning**

I remiss till Riksförsäkringsverket (RFV) inforrades verkets yttrande över enligt vilka regler en ansökan om pensionsförmån som enbart undertecknats av en sökandes gode man bör handläggas och på vilket sätt en sådan ansökan skall behandlas.

RFV anförde genom avdelningschefen AA följande.

I 3 § kungörelsen (1962:394) [med vissa bestämmelser rörande ansökan om pension enligt lagen om allmän försäkring, m.m.] sägs bland annat att för en underårig sökande skall ansökningen undertecknas av förmyndaren. För sökande som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken skall ansökningen undertecknas av denne, om det kan anses ingå i uppdraget. Är en annan sökande ur stånd att själv underteckna ansökningen, får i den ordning som Riksförsäkringsverket föreskriver ansökningen undertecknas av viss eller vissa med sökandens förhållanden förtrogna personer.

I 2 § första stycket Riksförsäkringsverkets föreskrifter (RFFS 1998:7) om ansökan om pension sägs att om sökanden på grund av psykisk sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat därmed jämförligt tillstånd inte kan förstå ansökans innebörd, får ansökan i stället undertecknas av två trovärdiga personer, som är väl förtrodda med sökandens förhållanden. I ett intyg skall dessa personer redogöra för orsaken till att sökanden inte kunnat underteckna ansökan samt för de omständigheter som gör att de är väl förtrodda med hans förhållanden.

Detta innebär att möjligheten att i den enskildes ställe underteckna ansökan om pension är begränsad till vad som sägs i nämnda kungörelse och RFV:s föreskrifter.

Riksförsäkringsverket anser att det förfarande som JO noterat vid sitt besök vid Värmlands läns allmänna försäkringskassa inte har skett i enlighet med RFV:s föreskrifter (RFFS 1998:7) om ansökan om pension. I det aktuella ärendet hade en korrekt handläggning resulterat i en begäran om komplettering av den insända ansökan i enlighet med 2 § första stycket nämnda föreskrifter.

### **Rättslig reglering**

Bestämmelser om gode män och deras verksamhet finns bl.a. i 11 och 12 kap. föräldrabalken (FB).

I 11 kap. 4 § första stycket FB anges att rätten, om det behövs, skall besluta att anordna godmanskap för den som på grund av sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöver hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person. Ett sådant beslut får inte meddelas utan samtycke av den för vilken godmanskap skall anordnas, om inte den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas. En rättshandling som en god man har företagit utanför sitt förordnande är enligt 5 § första stycket samma kapitel inte bindande för den som förordnandet avser. En rättshandling som utan dennes samtycke företagits inom ramen för förordnandet är inte heller bindande för den som förordnandet avser, såvida inte denne på grund av sitt tillstånd varit ur stånd att ge uttryck för sin mening eller denna av annan orsak inte har kunnat inhämtas.

Om någon som befinner sig i en sådan situation som anges i 4 § är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, får rätten enligt 11 kap. 7 § första stycket FB besluta att anordna förvaltarskap för honom eller henne. Förvaltarskap får dock inte anordnas, om det är tillräckligt att godmanskap anordnas eller att den enskilde på något annat, mindre ingripande, sätt får hjälp.

Rätten skall, enligt 11 kap. 17 § första stycket FB, innan den anordnar förvaltarskap, inhämta läkarintyg eller annan likvärdig utredning om den enskildes hälsotillstånd. Detta gäller även i ärenden om anordnande av godmanskap enligt 4 §, när den enskilde inte har lämnat sitt samtycke.

Av 12 kap. 2 § första stycket FB framgår att gode män och förvaltare skall, i den mån det följer av deras förordnande, bevaka rätten för de personer som de företräder, förvalta deras tillgångar och sörja för deras person.

Som framgår ovan finns regler avseende ansökan om handikappersättning i kungörelsen (1962:394) med vissa bestämmelser rörande ansökan om pension enligt lagen om allmän försäkring, m.m. och Riksförsäkringsverkets föreskrifter

(RFFS 1998:7) om ansökan om pension. Enligt 3 § av den nämnda kungörelsen skall ansökan undertecknas av sökanden. Enligt andra stycket i samma paragraf skall för en underårig sökande ansökningen undertecknas av förmyndaren. För sökande som har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken skall ansökningen undertecknas av denne, om det kan anses ingå i uppdraget. Är en annan sökande ur stånd att själv underteckna ansökningen, får i den ordning som Riksförsäkringsverket föreskriver ansökningen undertecknas av viss eller vissa med sökandens förhållanden förtrogna personer.

Av RFFS 1998:7 framgår bl.a. följande. Om en annan sökande än den som har en förmyndare eller förvaltare är ur stånd att själv underteckna ansökan men förstår ansökans innebörd får denna undertecknas med handen på pennan. I sådana fall skall två trovärdiga personer redogöra för orsaken till att sökanden inte kunnat skriva sitt namn. De skall också intyga att sökanden tagit del av de uppgifter som lämnats i ansökan och bekräftat riktigheten av dem (1 §). Om sökanden på grund av psykisk sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat därmed jämförligt tillstånd inte kan förstå ansökans innebörd, får ansökan i stället undertecknas av två trovärdiga personer, som är väl förtrogna med sökandens förhållanden. I ett intyg skall dessa personer redogöra för orsaken till att sökanden inte kunnat underteckna ansökan samt för de omständigheter som gör att de är väl förtrogna med hans förhållanden (2 §).

### **Bedömning**

Som jag har redogjort för ovan kan en god man förordnas för att bevaka någons rätt, förvalta någons egendom och sörja för någons person. Det är förordnandet som anger ramen för den gode mannens behörighet. Om inte annat sägs får den gode mannens uppdrag anses omfatta alla tre uppgifterna. Detsamma gäller givetvis även för förvaltare. Uppgiften ”bevaka rätt” kan bestå av att i någon särskild rättshandling ta tillvara huvudmannens intressen. Uppgiften är emellertid ofta inte specificerad utan anges bara i en generell bemärkelse. Den gode mannen har då att vid behov bevaka huvudmannens intressen i allmänhet. Att ”förvalta egendom” innebär förvaltning av all egendom som tillhör huvudmannen, dvs. att sköta huvudmannens ekonomi. Slutligen innebär uppgiften ”sörja för person” att den gode mannen skall se till att huvudmannen får en så bra vård och omsorg som möjligt. Det kan ibland vara svårt att skilja mellan de olika uppgifterna bevaka rätt, förvalta egendom och sörja för person. Rent allmänt kan sägas att även om en god man förordnats för att bistå någon i en rättslig angelägenhet bör han vara skyldig att sörja för huvudmannens person i den mån det kan anses erforderligt. – Den gode mannen bör ses som ett biträde åt huvudmannen. Den gode mannen bör således så långt möjligt samråda med sin huvudman och även inhämta huvudmannens samtycke till de rättshandlingar som han vill företa för dennes räkning. Undantag från denna regel gäller i fall då huvudmannens sinnestillstånd e.d. hindrar att samtycke lämnas. Den gode mannen är då behörig att själv företa rättshandlingar inom ramen för sitt förordnande och för huvudmannens bästa. – En ledande princip är att den som behöver bistånd i ekonomiska eller personliga angelägenheter inte utsätts för mer ingripande åtgärder än nödvändigt. Förvaltarskapet innebär att den enskilde fråntas sin bestämmanderätt i sådana

angelägenheter som omfattas av förvaltarförordnandet. Detta är en viktig skillnad i förhållande till godmansinstitutet, som åtminstone formellt inte inverkar på den enskildes rättshandlingsförmåga (se prop. 1987/88:124 s. 136 f.). Ett förvaltarskap kan vara motiverat om risken är överhängande för att en god man och huvudmannen ingår kolliderande rättshandlingar. Ett förvaltarförordnande bör dock inte komma i fråga i fall där den enskilde visserligen saknar förmåga att sköta sina angelägenheter men där det inte föreligger någon risk att han vidtar några dispositioner till skada för sig själv.

Som framgår ovan är det rättens förordnande som anger omfattningen av den gode mannens behörighet. Vilka åtgärder som den gode mannen har rätt att vidta för huvudmannens räkning får således bedömas utifrån detta. Enligt min mening bör det generellt sett inte föreligga något hinder mot att den gode mannen för huvudmannens räkning ansöker om handikappersättning eller andra pensionsförmåner, om det kan anses ingå i uppdraget. Tvärtom anser jag att en sådan åtgärd kan ses som en naturlig del i den gode mannens uppdrag. Denne har ju alltid att handla på det sätt som bäst gagnar huvudmannen. Det anförda gäller självfallet under motsvarande förutsättningar för förvaltare. Undantag från den gode mannens behörighet i aktuellt avseende måste dock anses gälla om det skulle framkomma att huvudmannen motsätter sig den gode mannens handlande. Risken för att en sådan situation skall uppkomma bedömer jag emellertid som mycket liten, delvis på grund av att många godmanskap anordnas utan att det är möjligt att inhämta huvudmannens mening.

I det inledningsvis nämnda ärendet hos försäkringskassan hade kassan godtagit en ansökan om handikappersättning, som för huvudmannens räkning undertecknats av den gode mannen. Enligt min mening har den gode mannen en sådan behörighet enligt föräldrabalkens regler, om det anses ingå i uppdraget. Frågan om det kan anses ingå i uppdraget får naturligtvis besvaras utifrån rättens förordnande. – Jag delar således inte den uppfattning som RFV har gett uttryck för i sitt remissvar.

Under min utredning av detta ärende har jag noterat följande.

Som framgår ovan anges det uttryckligen i kungörelsen med vissa bestämmelser rörande ansökan om pension enligt lagen om allmän försäkring, m.m. att en förvaltare kan underteckna en pensionsansökan, om det kan anses ingå i uppdraget. Liknande bestämmelser, dvs. att en förvaltare och även en god man kan begära insatser eller i övrigt ansöka om en förmån för huvudmannens räkning, återfinns på skilda håll i lagstiftningen, se t.ex. 8 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och 11 § lagen (1994:308) om bostadstillägg till pensionärer.

Det förhållandet att lagstiftaren ibland uttryckligen angett vad som redan måste anses följa av föräldrabalkens regler om gode män och förvaltare är enligt min mening olyckligt. En sådan reglering kan få till följd att handläggare vid berörda myndigheter får en felaktig uppfattning om gode mäns och förvaltares behörighet att vidta åtgärder för deras huvudmäns räkning. Än mera olämpligt anser jag det vara då lagstiftning och tillämpningsföreskrifter anvisar en lösning som direkt

avviker från föräldrabalkens. Enligt min mening saknas anledning att i nu aktuell lagstiftning reglera förvaltares och gode mäns behörighet. Den reglering av förvaltares och gode mäns behörighet och den lösning av de – sannolikt mycket få – konfliktsituationer som kan uppkomma bör bedömas enligt föräldrabalkens regler. Mot denna bakgrund får jag härmed, efter samråd med chefsJO Claes Eklundh, enligt 4 § (1986:765) lagen med instruktion för Riksdagens ombudsmän, väcka fråga om författningsändring. Jag överlämnar därför en kopia av detta beslut till Regeringskansliet (Socialdepartementet). Jag överlämnar också en kopia av beslutet till socialförsäkringsutskottet för kännedom.